
ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЖУРНАЛІСТИКИ

УДК [316.773.2:323.22]:070(430)

Ж. І. Безп'ятчук

СИМВОЛИ У ВИСВІТЛЕННІ ЄВРОМАЙДАНУ НІМЕЦЬКИМИ ДРУКОВАНИМИ ЗМІ

У статті подано результати дослідження символів, які онлайн-версії німецьких друкованих медіа використовували в своїх репортажах про Євромайдан. Завдяки процедурі кодування та методу контент-аналізу символів визначено найбільш видимі (visible) з-поміж них у виданнях, які увійшли до вибірки. Остання складалася з найбільш тиражного таблоїда та тижневика Німеччини: Bild та Der Spiegel, відповідно. Для цього використано визначення та типологію символів, запропоновані в межах теорій, які спираються на філософію символічних форм Е. Кассіра.

Ключові слова: Євромайдан, німецькі ЗМІ, символ, видимість символу, “хмара” поняття.

I. Вступ

Символи є носіями значень, які узагальнюють сенс і зміст певних подій, явищ, почуттів та виражають чисті ідеї, цінності, поняття. Медіа мали б активно згадувати різні типи символів, висвітлюючи акції протестів, чії учасники особливо часто вдаються до свідомого використання тих чи інших символів. Останні допомагають привернути увагу медіа, громадськості, представників влади до своїх меседжів. Які саме речі, предмети, об'єкти, поняття, ситуації, процеси в зовнішній реальності медіа ідентифікують як символи і які значення приписують цим символам, розповідаючи про події за кордоном? Тобто маємо ситуацію, коли кількість емоційних прив'язок до подій у журналістів мінімальна чи такі взагалі відсутні, адже йдеться про щось, що відбувається в чужій країні. Цю наукову проблему пропонуємо спробувати дослідити на прикладі Євромайдану, а саме: які символи використовували німецькі медіа, розповідаючи про його події і які із цих символів згадували найбільш часто? Практично кожне велике німецьке ЗМІ мало власного кореспондента в Києві під час подій зими 2013–2014 рр. Такі дослідження того, якою була символіка Євромайдану в сприйнятті іноземців, зокрема іноземних журналістів, ще не здійснювалися.

II. Постановка завдання

Мета статті – викласти основні результати дослідження символів Майдану в но-

винних статтях німецьких друкованих медіа. Для цього виконано такі завдання: сформовано вибірку медіа, визначено жанри журналістських матеріалів для дослідження; розкрито типологію символів на основі теорії символічних форм Е. Кассіра [1; 2; 3]; здійснено ідентифікацію символів (coding), визначено найбільш видимі (visible) символи в кожному окремому ЗМІ й загалом у німецькій пресі; сформовано “хмару” ідей та понять Майдану, які символи в собі несуть.

III. Результати

З-поміж усіх німецьких національних газет і журналів до вибірки потрапили видання з найбільшим накладом та/чи читачкою аудиторією. З-поміж таблоїдів – це щоденне видання Bild, з-поміж провідних аналітичних тижневиків – журнал Der Spiegel.

Методом дослідження є контент-аналіз видимості (visibility) символів у загальній кількості символів, які були визначені (coded) у текстах, що увійшли до вибірки. Основною одиницею аналізу є *новинна стаття* (news story) про Майдан. Новинна стаття визначена як аналітичний матеріал, що містить аналіз новин, або як тематична стаття (feature story), або як репортаж, чиєю основною темою є протестні акції Євромайдану, його будні, конфлікт із режимом екс-президента Віктора Януковича, насильство сторін конфлікту, державний

терор, вчинений щодо учасників Майдану. Одним із формальних критеріїв розрізнення звичайних новин та аналізу новин є наявність/відсутність вказування автора тексту.

Новинну статтю про Майдан визначено за допомогою ключових слів, введених у пошукові системи онлайн-версій видань, які увійшли до вибірки. Використано такі ключові слова: Майдан, Євромайдан, протести в Києві, сутички мітингувальників з міліцією, із спецпризначенцями, "Беркут", студентський протест. Найбільшу кількість результатів пошуку давали такі ключові слова, як Майдан, Євромайдан та протести в Києві.

У дослідженні використано групу категорій, які дали змогу його операціоналізувати та структурувати: символи-речі, символи-поняття, символи-слогани, символи-ситуації, символи-процеси та символічні дії.

У дослідженні запропоновано типологію символів, що базується на їхніх дефініціях та класифікаціях у працях таких дослідників символізму, як С. Лангер [6], К. Гамбург [4], Н. Джанз [5], які, своєю чергою, відштовхуються від філософії символічних форм Е. Кассіра [1; 2; 3]. Отже, типологія символів виглядає так:

- *символ-річ*. Це матеріальна, фізична річ чи кілька взаємопов'язаних речей, які виражають певну конотацію та ідеальне значення, ідею, концепт;
- *символ-поняття*. Це загальне слово, що виражає чисту ідею чогось;
- *символ-слоган*. Це вигуки, гасла, які мають значення, зрозумілі або в межах ширшого історичного контексту, або крізь призму загальної соціальної критики влади;
- *символ-ситуація*. Це така взаємодія людей усередині соціального світу, що стає можливою завдяки обміну символами або комбінаціями символів чи завдяки насадженню символів владою на її підлеглих та критиків;
- *символ-процес*. Це послідовність ситуацій, що об'єднані спільними цілями;
- *символічна дія*. Це цілеспрямована, постановочна соціальна дія, що здійснюється для того, аби кинути виклик усталеним структурам та акторам влади й привернути увагу громадськості та медіа.

У кожному виданні пораховано загальну кількість символів, також визначено загальну кількість символів у всіх статтях двох видань, тобто окремо в статтях кожного з ме-

діа: в Bild та Der Spiegel. Видимість символів вимірювали як відсоток частоти використання певного символу в загальній кількості символів (100%). Для цих цілей вираховано кількість разів використання того чи іншого символу.

Загалом було ідентифіковано 56 новинних статей про Майдан у таблоїді Bild та 5 таких статей у журналі Der Spiegel. У Bild визначено 363 символи всіх типів, в Der Spiegel – 46 символів усіх типів, за винятком символів-слоганів та символічних дій (не використовувалися взагалі). Були символи, що згадувалися два й більше разів.

Загальна обізнаність автора дослідження з історичним контекстом Майдану та всіма пов'язаними з ним подіями допомагала ідентифікувати символи-речі, символи-поняття, символи-слогани, символи-ситуації, символи-процеси та символічні дії. Можна припустити, що це робилося з меншим ступенем волонтаризму й випадковості, ніж у випадку здійснення дослідження автором, який не був свідком та учасником описаних подій. Це свідчить про важливість глибоких знань історичного контексту подій. Крім того, досвід власної фізичної присутності на місці подій є перевагою, що допомагає домогтися більш точних інтерпретацій.

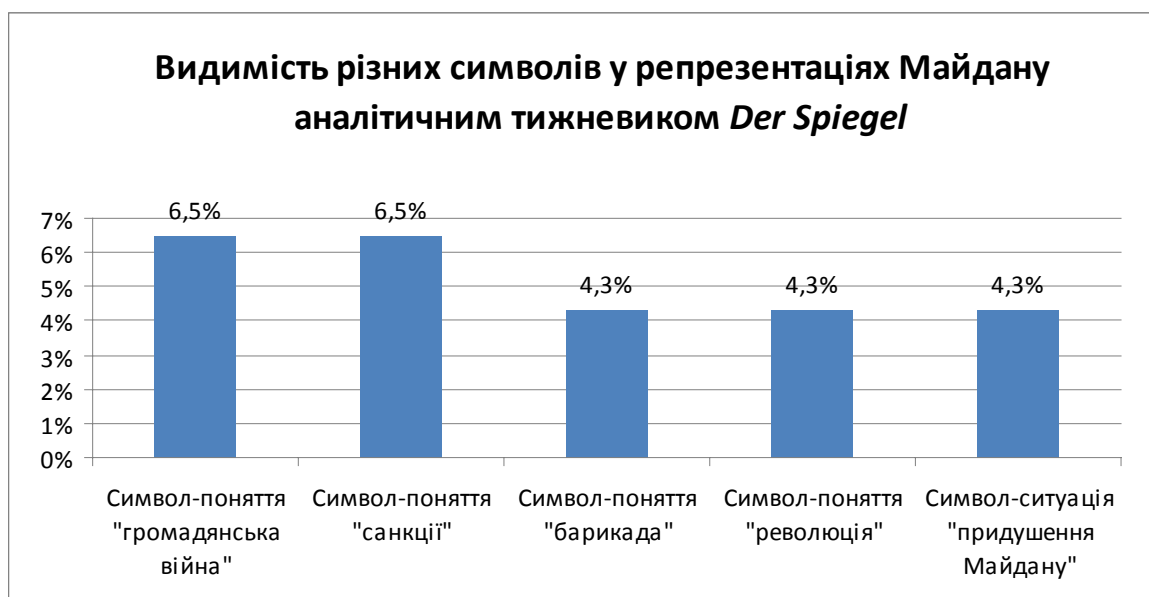
Графік на рис. 1 демонструє видимість різних символів у загальній кількості ідентифікованих символів у таблоїді Bild у процентному відношенні. Ми бачимо 12 найбільш видимих символів з-поміж усіх, які були визначені в цьому виданні. Решта символів використано сім і менше разів, згідно з отриманими даними їхнього кодування (coding). Вісім із 12 символів пов'язані з насильством: символ-поняття "барикада", символ-річ "каміння, бруківка", символ-річ "вогонь", символ-річ "сльозогінний газ", символ-поняття "революція", символ-поняття "де-спот", символ-річ "кийок" та символ-поняття "Беркут" мають конотації насильства. Символ-річ "мороз" отримує відносно високий показник видимості в загальному масиві символів (2%) завдяки тому, що репортери Bild регулярно наголошували в своїх репортажах, що протестувальники залишаються на вулицях за мінусових температур, за сильного морозу, коли зазвичай людям украй важко тривалий час залишатися на вулиці. Учасники Майдану при цьому ще вдавалися до активних протестів та вели пряму боротьбу із силами добре озброєної та підготовленої міліції.

Рис. 1. Видимість різних символів у репрезентаціях Майдану в німецькому таблоїді Bild (N = 363)

Графік на рис. 2 показує видимість різних символів у загальній кількості ідентифікованих символів в аналітичному тижневику *Der Spiegel* у процентному відношенні. Він показує п'ять найбільш видимих символів. Решта символів використано лише один раз. Чотири із цих п'яти символів мають імпліцитне чи експліцитне значення насильства:

символ-поняття "громадянська війна", символ-поняття "барикада", символ-поняття "революція" та символ-ситуація "придушення Майдану". Три символи зустрічаються з-поміж найбільш видимих як у таблоїді, так і в аналітичному тижневику: символ-поняття "санкції", символ-поняття "барикада" та символ-поняття "революція".

Рис. 2. Видимість різних символів у репрезентаціях Майдану в німецькому тижневику *Der Spiegel* (N = 46)

Графік на рис. 3 демонструє десять найбільш видимих символів загалом у німецьких медіа, тобто з-поміж 409 символів, які буди ідентифіковані в двох німецьких виданнях. Найбільш видимими, а отже, і часто вживаними були такі символи: символ-поняття “барикада” (8,3%), символ “Кличко” (3,9%), символ-річ “каміння” (3,7%), символ-річ “кров” (3,1%), символ-поняття “санкції” (2,9%), символ-поняття “позачергові вибори” (2,7%), символ-річ “коктейль Молотова” (2,5%) та символ-ситуація “придушення Майдану” (2,5%). З-поміж цих символів є унікальний випадок, коли символом стає людина, один із лідерів політичної опозиції Віталій Кличко. Журналісти таблоїда Bild проводили разом із політиком та всесвітньо відомим боксером чимало часу, описували його будні під час Майдану, розповідали про різні символічні ситуації за

його участю, наголошуючи на тому, що саме він був ключовою символічною фігурою для цих протестів, людиною, крізь призму долі якої можна було багато що зрозуміти й про природу громадського руху Майдану, і про прагнення, цілі та цінності його учасників, і про роль системної політичної опозиції в цих подіях.

З-поміж десяти найбільш видимих символів у німецькій пресі сім мають значення, пов’язані з ескалацією конфлікту та насильством: символ-поняття “барикада”, символ-річ “каміння”, символ-річ “кров”, символ-річ “сльозогінний газ”, символ-поняття “революція”, символ-річ “коктейль Молотова” та символ-ситуація “придушення Майдану”. Є щонайменше два символи-поняття: “позачергові вибори” та “санкції”, – які мають значення вирішення кризи та виконання вимог учасників Майдану.

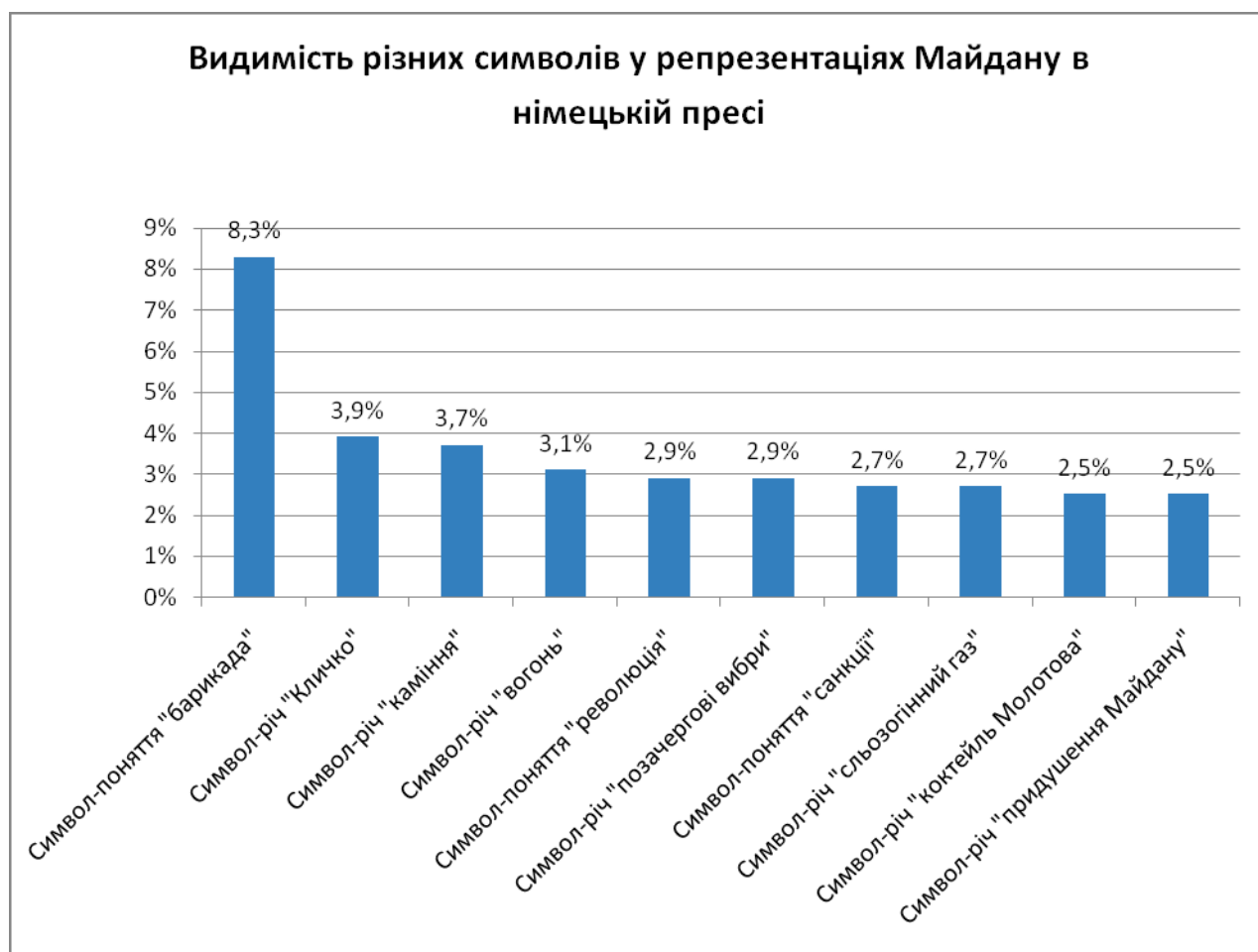

Рис. 3. Видимість різних символів у репрезентаціях Майдану в німецькій пресі (N = 409)

Нижче продемонстровано “хмару” ідей і понять, які виражають ідентифіковані в досліджуваних матеріалах німецьких ЗМІ символи. Для кожного символу з 409 була визначена його ідея (поняття). Для побудови “хмари” підраховано частоту вираження через символи певних ідей. “Хмара” візуалізувала найбільшу видимість таких ідей (по-

нять), як, наприклад, насильство (violence), самооборона (self-defense), зміна (change), терор (terror), конфлікт (conflict), відповідальність (responsibility). Поняття диктатури (dictatorship) та придушення (suppression) є також доволі видимими в медіависвітленні Майдану німецькими ЗМІ, які увійшли до вибірки. З-поміж восьми найбільш видимих

понять лише два прямо не пов'язані з конфліктом та насильницькою природою подій у період загальної радикалізації протестів: зміна та відповідальність. Хоча імпліцитно останнє також пов'язане з насильством,

адже репортери й редактори часто згадували про відповідальність влади за переслідування активістів, насильство "Беркуту" проти мітингувальників, розстріли "Небесної Сотні".

Рис. 4. "Хмара" найбільш видимих понять та ідей, виражених через символи в медіависвітленні Майдану німецькою пресою (N = 409)

IV. Висновки

Отже, загалом у репрезентаціях Майдану в друкованих німецьких ЗМІ домінували символи ескалації насильства, терору, конфлікту, хоча водночас з-поміж них є й ті, які вказують на можливі шляхи вирішення конфлікту (санкції, позачергові вибори) та мають певний морально-етичний вимір (відповідальність). У репортажах та аналітичних матеріалах про Євромайдан, надрукованих упродовж трьох місяців протестів, використано сотні інших символів, частина з яких стосується понять свободи, європейських цінностей, гідності. Але в загальній масі символів, які створюють і поширюють медіа, вони є значно менш видимими, ніж символи насильства. У таблоїді Bild з-поміж видимих символів немає символу-поняття "громадянська війна", який є одним із найбільш видимих у Der Spiegel. Водночас у Bild найчастіше журналісти в своїх розповідях про Майдан спиралися на символічні об'єкти зовнішньої реальності чи конкретні фізичні явища, як-от символи-речі: "каміння", "сльозогінний газ", "кийок", "мороз", "вогонь", – а не символи-поняття, які дають змогу більш концептуально проаналізувати певні процеси дійсності. Прогнозовано, що тижневик Der Spiegel частіше спирався на символи-поняття, ніж на символи-речі.

Запропонована в цьому дослідженні методологія дає змогу продовжити вивчення символізму в культурі, зокрема в соціальній комунікації, з погляду тих змістів і цінностей, які символи несуть у собі. Вона пропонує конкретні дослідницькі схеми, дефініції, типологію, одиниці вимірювання й інтерпретаційні методи, що спираються на широке ви-

значення символу, присутнє у філософії символічних форм німецького мислителя Е. Кассіра. Цей інструментарій є актуальним як для подальших медіадосліджень, так і для досліджень релігії, міфології, історії, теорії пізнання тощо. Крім того, перспективним є подальше вивчення інтерпретації подій Євромайдану саме в медіа. Це відкриває можливість для порівняння медіареальності, соціальної реальності та феноменів свідомості людини. Кількісний метод контент-аналізу дає змогу надати цьому всьому наукової форми.

Список використаної літератури

1. Cassirer E. Philosophie der symbolischen Formen. Dritter Teil: Phänomenologie der Erkenntnis / Ernst Cassirer. – Berlin : Bruno Cassirer Verlag, 1929. – Vol. 3. – 602 s.
2. Cassirer E. Philosophie der symbolischen Formen. Erster Teil: Die Sprache / Ernst Cassirer. – Berlin : Bruno Cassirer Verlag, 1923. – Vol. 2. – 318 s.
3. Cassirer E. Philosophie der symbolischen formen. Zweiter Teil: Das mythische Denken / Ernst Cassirer. – Berlin : Bruno Cassirer Verlag, 1925. – Vol. 2. – 608 s.
4. Janz N. Ernst Cassirer, un épistémologue de la troisième voie / N. Janz. – Paris : Kim, 2001. – 422 p.
5. Hamburg C. H. Symbol and reality. Studies in the philosophy of Ernst Cassirer / C.H. Hamburg. – Hague : Martinus Nijhoff, 1956. – 172 p.
6. Langer S. K. Philosophy in a new key: A study in the symbolism of reason, rite, and art / S. K. Langer. – The New American Library, 1954. – 248 p.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2016.

Безпятчук Ж. І. Символы в материалах о Евромайдане в немецких печатных медиа

В статье представлены результаты исследования символов, которые онлайн-версии немецких печатных медиа использовали в своих репортажах о Евромайдане. Благодаря процедуре кодирования и методу контент-анализа символов определены наиболее видимые (visible) среди них в изданиях, которые вошли в выборку. Она включила наиболее тиражные таблоид и еженедельник Германии: Bild и Der Spiegel, соответственно. Для это использовались определения и типология символов, предложенные в рамках теорий, которые, в свою очередь, опираются на философию символических форм Э. Кассирера.

Ключевые слова: Евромайдан, немецкие СМИ, символ, видимость символа, “облако” понятий.

Bezpiatchuk Z. Symbols in the Coverage of Euromaidan by the German Print Media

The article presents the findings of research that focuses on the symbols in the German media coverage of Euromaidan in Ukraine. These media include online-editions of print media, namely, one national tabloid and one national quality weekly with the largest readerships: Bild and Der Spiegel, respectively. By the media coverage the reports, features stories and news analysis are meant. By means of coding and content analysis of symbols the most visible of them have been identified and quantified. For this purpose the definition and typology of symbols from the Ernst Cassirer's philosophy of symbolic forms are used. The symbols are typified as symbol-products, symbol-concepts, symbol-situations, symbol-processes, symbol-slogans and symbolic actions. The most visible symbols in the German media sample of the given research include the symbol-concept “barricade”, the symbol-product “Klitschko”, the symbol-product “cobble”, the symbol-product “fire”, the symbol-concept “snap elections”, the symbol-product “tear gas”, the symbol-concept “revolution”, the symbol-concept “sanctions”, the symbol-product “cocktail Molotov”, the symbol-process “suppression of Maidan”. Two most visible symbols in the tabloid include the symbol-concept “barricade” and the symbol-product “Klitschko”. Two most visible symbols in the newsmagazine are the symbol-concept “civil war” and the symbol-concept “sanctions”. The symbol-concept “barricade” in Der Spiegel takes the third place among the most visible symbols. The “cloud” of the most visible concepts that symbols bear reveals the highest visibility of such ideas and concepts as violence, self-defense, change, terror, conflict, responsibility. The concepts of dictatorship and suppression are also quite visible. The negative violence-related concepts dominate in the symbolism of Euromaidan that is found in its German media coverage. Overall, the research provides the methodology for the subsequent studies of symbols in culture, in general, and in media, in particular.

Key words: Euromaidan, German media, symbol, visibility of symbol, “cloud” of concepts.